

завдяки небаченому людством тотальному насильству. Однак управління методами сили не може бути тривалим. Тому крах Радянського Союзу як більшовицького варіанту Російської імперії був закономірним і невідворотним.

Сучасні претензії імперських кіл Росії на відмінний від Європи, особливий євразійський шлях чи орієнтацію на Схід не мають реального підґрунтя. Росія не може серйозно претендувати на особливу історичну роль у сучасному світі, тому що не тільки не має реальних контраргументів рушійним силам західної цивілізації (перш за все ринку та парламентській демократії), але й інтенсивно запроваджує ці західні цінності у себе. Розмови ж про орієнтацію на Схід, а не на Захід взагалі абсурдні. Адже Схід вже перейшов або інтенсивно переходить на рейки західної ринкової економіки та парламентаризму (Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Китай). До речі, японське, південнокорейське та інші східні “дива” є прямим наслідком масового запровадження у повоєнний час прогресивних західних технологій, ринку, індустріального виробництва.

Щодо майбутнього України, то в умовах переможної навали західних культурних цінностей вона не має альтернативи перетворенню на незалежну національну державу європейського зразка (Польща, Швеція, Чехія, Угорщина, Фінляндія тощо). Однак швидкість цієї неминучої трансформації України в європейську державу залежить від сили історично безперспективного опору носіїв реліктової православно-російсько-більшовицької свідомості в Москві та їх прибічників в Україні.

## МОТИВИ ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В ПАМ'ЯТКАХ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДОБИ

*Р. Семенцова* (кафедра культурології та археології НаУКМА)

Видатні київські митрополити Петро Могила та Євген Болховітінов відомі своїми дослідженнями залишків мурування стародавньої Десятинної церкви, що супроводжувалася цікавими знахідками.

У 1826 р. було знайдено княжий саркофаг з рожевого шиферу, який орнаментовано рельєфними геометричними та рослинними мотивами. Предметом нашої уваги є композиція на бічних стінках саркофагу, де показано шість колонок, перекритих арками. У проміжках між ними зображено по черзі три хрести та три кипариси у вигляді ланцетоподіб-



ного листа, причому кипариси схиляються до хреста, тобто є безпосередньо з ним пов'язані. Лише один крайній кипарис стоїть окремо.

Ці ж самі мотиви прикрашають різьблений саркофаг Ярослава Мудрого, який нині перебуває у Володимирському вівтарі Софійського собору Києва. Там налічується вісім зображень кипарисів, які лише у двох випадках стоять прямо, а в інших схиляються до хрестів, являючи собою допоміжний елемент, пов'язаний з образом самого хреста. Зрозуміло, що велика кількість подібних композицій на гробницях свідчить про символічну потребу таких зображень.

Традицію використання кипарисового дерева в поховальній обрядовості можна простежити ще з часів Давнього Єгипту. У грецькій міфотворчості кипарис виступає як дерево смутку та вічної жалоби (Овідій "Метаморфози", Вергілій "Схолії до Георгік"). Римляни також пов'язували емблему кипариса з похованням та потойбічним світом, утверджуючи її в культурі Плутона.

Християнська релігійна традиція переглянула язичницькі символи, пристосувавши їх до своїх потреб. У християнських середньовічних легендах кипарис фігурує як дерево смирення, що визначає страждання Христове.

Символіка хреста настільки різноманітна, що є тематикою окремих досліджень. Але тут треба розрізняти символіку самого хреста, який в післянеолітичну добу стає майже універсальним символом єдності життя та смерті, засвідченим у різних міфопоетичних та релігійних системах, та символіку розп'яття на хресті, себто "хресних страждань".

Нас у цьому дослідженні цікавить аспект співвідношення хреста з образом смерті.

По-перше, хрест сам по собі є її інструментом як знаряддя страти та катувань. По-друге, хрест відіграє важливу роль в обрядовості смерті і, поставлений на могилі, є її ієрогліфом, як знак викреслення з життя. Отже, хрест у поєднанні з кипарисом можна вважати атрибутом символіки смерті, і не випадково подібні сюжети прикрашають саркофаги.

Дуже цікавою є аналогічна фрескова композиція у вівтарі Іоакими та Анни (дияконнику) Софійського собору Києва. Тут зображено великий хрест, по обидва боки якого розміщено два схилених ланцетоподібних кипариси з пагонами, що дуже нагадує композицію на саркофазі Ярослава Мудрого.

З огляду на те, що Софійський собор, як і інші середньовічні храми, є образом цілісного, завершеного у собі, Всесвіту, кожний елемент його декору сприймався як магіч-



ний знак єдиної істини, явлений в образотворчій формулі. Тому, на перший погляд, дуже дивним є розташування цієї композиції. Вона поєднує дві великі вівтарні сцени “Благовіщення” та “Цілування Марії та Єлизавети”, де йдеться про непорочне зачаття і виношування нового життя. Тобто тут має місце своєрідне поєднання мотивів життя та смерті, бо за християнською традицією життя людини починається від зачаття. Показовим є те, що у вівтарі зображено саме апокрифічне “Благовіщення біля прялки”, де Марія плете пурпурову тканину для завіси Єрусалимського храму, що символізує зародження плоті Христа, яка виникає в лоні матері з її крові. Рівно тридцять три роки по тому це дитя зі смиренням прийме смерть на хресті, аби відродитися для життя вічного. Смерть на одному плані буття стає через хрест народженням на іншому плані.

Ідею смерті як можливості нового народження містили у собі давні містерії та алегорії стародавніх вчень, де самі слова “смерть” та “народження” були багатозначущі і нерідко заміщували одне одного.

У східнохристиянській релігійній традиції хрести переважно виготовлялися з кипарисового дерева, бо хрест і кипарис — це символ єднання життя та смерті, символ безсмертя. Ясно, що ці мотиви були дуже актуальними після хрещення Русі, коли перші київські храми Десятинна Богородична церква та митрополичий Софійський собор стали уособленням цього сакрального акту, який дав нобонаверненому народу надію на життя вічне.

## ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ КАСТОВОЇ СИСТЕМИ

*С. Пустовалов* (кафедра культурології та археології  
НаУКМА)

Зараз в літературі немає єдиної думки щодо механізму виникнення кастової системи. Низка фахівців вважає, що в основі формування цього інституту, в першу чергу в стародавній Індії, лежить процес розвитку продуктивних сил суспільства та професійної диференціації. Вони вважають принциповими відміни між 4 варнами та середньовічними кастами (Кудрявцев). Інші, переважно закордонні дослідники, пов'язують походження каст із гетерогенним етнічним складом суспільства (Сінгх, Косамбі, Шарма, Ашрафян, Куценков, Медведєв та інші).

Проблему походження кастової системи, як здається,